

УДК 001.891.3–37.025"313"159.9–057.4

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Корень Т.О.

I. Вступ

На сьогодні в системі вищої освіти України спостерігається її гуманізація, яка нерозривно пов'язана з пошуком і освоєнням можливостей практичного втілення положень особистісно орієнтованих навчання й виховання. Цей підхід передбачає не декларативне уявлення про студента як суб'єкта самопізнання й саморозвитку, а враховує актуальні й потенційні можливості його розвитку. У зв'язку із цим можна спостерігати підвищений інтерес учених до феномену педагогічного супроводу – методу, прийнятого для сучасних умов, оскільки така форма роботи сприяє розвитку особистості, що відповідає новим цільовим орієнтирам освітнього процесу [2; 5].

Таким чином, "педагогічна підтримка" досить широко використовується у визначенні найрізноманітніших педагогічних, психологічних та соціальних феноменів. Однак, варто зазначити, що теорія і практика педагогічної підтримки знаходяться у стані формування.

Сучасна освітня практика характеризується значною варіативністю як способів організації навчальної діяльності учнів, так і реалізованих у ході навчання цілей. На сьогодні пріоритетними цілями, крім формування знань і вмінь, є такі, що пов'язані із загальним особистісним розвитком і збереженням психічного здоров'я тих, кого навчають. Істотне значення в їх досягненні має психологічний супровід [6].

Складність розуміння сутності поняття психологічного супроводу зумовлена його використанням у якості інноваційної, концептуальної ідеї, реалізація якої ускладнюється такими факторами (проблемами):

1) ототожнення виховання й підтримки (простежується неоднозначність процесів входження педагогічної підтримки в практику вітчизняної освіти на зламі епох, тобто перехід від адміністративно-традиційної парадигми до гуманістичної);

2) вузьке розуміння підтримки як механізму цілком відчутної опіки;

3) підтримка має бути систематичною й "дозованою";

4) кількість і якість навчання "фахівців, що випускають" суперечать гуманістичним принципам;

5) упровадження психологічного супроводу в систему освіти викликає труднощі, оскільки ця форма виділяється із загальноприйнятих норм традиційного управління [4].

Основною проблемою, на наш погляд, є розробка теоретичних основ супроводу учнів, реалізація яких на практиці дасть змогу надати цій діяльності погодженого і комплексного характеру.

II. Постановка завдання

Мета статті – розкрити сутність теоретичних основ психолого-педагогічного супроводу.

Задля досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- прослідкувати історичне становлення і розкрити сутність поняття "психологічний супровід";
- визначити предмет та принципи психологічного супроводу;
- виявити основу класифікації для виокремлення видів психологічного супроводу.

III. Результати

У процесі вивчення історичного аспекту розвитку психологічного супроводу як особливої форми роботи можна виділити два етапи.

Перший етап (1976–1983 рр.) пов'язаний з концепцією педагогічної підтримки в рамках допомоги школяру в його особистісному розвитку. Так, у праці О.В. Мудрика "Про виховання старшокласників" підкреслюється необхідність різноманіття педагогічної допомоги в розвитку рефлексії, навичок самоаналізу для різних груп школярів.

На другому етапі (1988–1990 рр.) важливу роль для розвитку концепції педагогічної підтримки відіграв досвід груп під керівництвом О.С. Газмана щодо навчання, розвитку й становлення освітньої практики класних вихователів. Саме в цей період О.С. Газманом були визначені зміст, основні положення й принципи педагогічної підтримки. Подальший розвиток це поняття одержало у працях Н.Б. Крилової, яка розглядає її як надання допомоги дітям у вирішенні їхніх проблем в умовах навчального закладу, успішної соціалізації.

Потрібно зазначити, що в історичному становленні об'єкт, предмет і зміст педагогічного супроводу значно розширилися, він проник у сферу шкільної освіти й став визнаватися серцевиною виховання – вільного, протилежного "педагогіці необхідності", здатного замінити виховання в міру дорослішання дітей: там, де є товариські (дружні) стосунки дорослого й дитини (тобто педагогічний супровід), виховання як особлива педагогічна діяльність не потрібна [4].

Отже, у вітчизняній психолого-педагогічній літературі супровід розглядається як різновид процесів навчання й виховання. Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури показує, що існує неоднозначне бачення місця й ролі психологічного супроводу (Д.О. Белухін). Відповідно до цього, відсутнє чітке його розуміння. Психологічний супровід трактується як допомога в соціальному вихованні (О.В. Мудрік); як підтримка дитини в індивідуальному розвитку, самореалізації (О.С. Газман); як допомога в самопізнанні (Т.А. Мерцалова); як цілісний процес вивчення, формування, розвитку й корекції професійного становлення особистості (Е.Ф. Зеєр).

Саме ці положення є визначальними у формуванні концепції психолого-педагогічного супроводу. Однак практика освіти показує, що вся проблематика вимагає подальшого уточнення. Актуальними стали і системне пояснення місця "супроводу" у сучасній освіті, і конкретизація принципів, оскільки він перестає бути тільки інноваційною концептуальною ідеєю, а стає невід'ємною складовою особистісно орієнтованої освіти.

Отже, психолого-педагогічний супровід поки не має завершеного цілісного наукового опису. В силу неоднорідності й об'ємності цього поняття, а часто й нечіткості предмета дослідження в ньому виділяються ознаки, які відносяться до різних сфер наукового знання: педагогіки, соціальної педагогіки, психології, соціології [7].

У зв'язку із цим з'являється потреба обґрунтування концептуальних положень психологічної теорії супроводу й більш поглибленої розробки теоретичних складових.

Вихідним положенням для з'ясування теоретичних основ комплексного супроводу став підхід Е.І. Казакова, у логіці якого розвиток людини розуміється як вибір і освоєння суб'єктом розвитку тих чи інших інновацій.

Найважливішою особливістю підходу є пріоритет внутрішнього потенціалу розвитку суб'єкта; підкреслюється право суб'єкта самостійно робити вибір і нести за нього відповідальність. Таке саме або близьке розуміння значущості використання внутрішнього потенціалу розвитку ми знаходимо в більшості сучасних гуманістичних теорій.

У логіці зазначеного підходу супровід – це взаємодія того, хто супроводжує, й того, кого супроводжують, спрямована на вирішення життєвих проблем розвитку супроводжуваного найбільш позитивним (ефективним) методом.

У навчальній діяльності супровід – це вивчення педагогами індивідуального стилю навчально-пізнавальної діяльності, виявлення проблем і пошук їх причин, а отже, адресна допомога в подоланні певної проблеми у розвитку психологічних або інших характерологічних особливостей студента.

Педагогічний зміст супроводу більш адекватно відображається у двох підходах до

його визначення – широкому й вузькому. У широкому розумінні супровід пов'язується зі створенням сприятливих умов, безпечно-го середовища, необхідних для розвитку й саморозвитку особистості, розкриття й реалізації її внутрішніх сил, формування здатності до самостійних дій і вільного вибору. Вузький зміст асоціюється з допомогою педагога, його сприянням у вирішенні проблем, пов'язаних з навчанням, спілкуванням, здоров'ям, самовизначенням.

Таким чином, під супроводом ми розуміємо метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору (множинних проблемних ситуаціях, при вирішенні яких суб'єкт визначає для себе шлях прогресивного або регресивного розвитку), унаслідок чого метою психолого-педагогічного супроводу в системі освіти є створення в рамках об'єктивного соціально-педагогічного середовища умов для максимального особистісного розвитку і навчання суб'єкта в такій ситуації (Р.В. Овчарова).

Для повного розуміння сутності психологічного супроводу професійного становлення особистості визначимо мету педагогічного супроводу – усунення перешкод, що заважають успішному самостійному розвитку особистості в освіті (Т.В. Анохін, М.Р. Бітянова та ін.) і виділимо його основні концептуальні положення:

1) наявність соціально-економічних умов для того, щоб особистість могла реалізувати себе в професійному житті;

2) необхідність соціально-психологічного забезпечення, допомоги й підтримки з боку суспільства для повноцінного професійного становлення;

3) визнання права особистості на самостійний вибір способів реалізації своїх соціально-професійних функцій;

4) прийняття особистістю всієї відповідальності за якість професійного становлення й реалізацію свого професійно-психологічного потенціалу;

5) гармонізація внутрішнього психічного розвитку особистості й зовнішніх умов соціально-професійного життя [3].

Аналізуючи концептуальні положення психологічного супроводу ми можемо визначити його предмет – процес спільного з особистістю окреслення її власних інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), що заважають їй зберегти свою людську гідність й самостійно досягати бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, способі життя [2].

Основними принципами забезпечення психолого-педагогічного супроводу є такі:

- згода суб'єкта, який навчається, на допомогу та підтримку;
- врахування наявних сил й потенційних можливостей особистості;
- віра в ці можливості;

- орієнтація на здатність цього суб'єкта самостійно долати труднощі;
- спільність, співробітництво, сприяння;
- конфіденційність (анонімність);
- доброзичливість;
- безпека, захист здоров'я, прав, людської гідності;
- реалізація принципу "не нашкодь";
- рефлексивно-аналітичний підхід до процесу й результату [1].

На наш погляд, системоутворювальною ознакою необхідності процесу супроводу є характер протиріччя між наявністю у людини проблеми і його "Я". Необхідно враховувати, що в процесі супроводу (вирішення проблем людини) наявні два суб'єкти (ключові фігури): носій проблеми (супроводжуваний) і той, хто допомагає вирішити проблему (супровідний). Спрямованість взаємодії, таким чином, буде визначати різні види супроводу.

Причому активність у діяльності характерна для обох сторін – учасників процесу вирішення проблеми. Рівень такої активності може бути різним, що зумовлює, зокрема, ефективність набуття досвіду вирішення аналогічних проблем самим супроводжуваним. Виходячи із такого розуміння, супровід може бути спрямований як на основного носія проблеми, так і на представників його оточення.

Розділяючи психологічний супровід на види, ми беремо за основу класифікації такі критерії: 1) часовий простір; 2) тип впливу.

Так, взявши за основу класифікації часовий простір, виділимо у наданні допомоги три основні види супроводу:

- попередження виникнення проблеми;
- навчання супроводжуваного методам вирішення проблем;
- екстрену допомогу у кризовій ситуації.

Взявши за основу класифікації тип впливу, нами виділено два види супроводу: індивідуально орієнтований й системно орієнтований. Індивідуально орієнтований супровід спрямований на вирішення певних проблем конкретної особистості. Зміст індивідуально орієнтованого супроводу виявляється в перенесенні його унікальної ситуації в повсякденне благополуччя. Системно орієнтований супровід призначений для попередження виникнення або вирішення проблем, характерних для великої групи людей.

У процесуальному плані супровід можна описати через послідовну реалізацію таких кроків:

- проведення кваліфікованої діагностики сутності проблеми, її історії й потенційних сил її носіїв;

- інформаційний пошук методів, служб і фахівців, які можуть допомогти вирішити проблему;
- обговорення можливих варіантів вирішення проблеми з усіма зацікавленими людьми й вибір найбільш доцільного;
- надання супроводжуваним первинної допомоги на початкових етапах реалізації плану, оскільки перші кроки є найскладнішими (М.Р. Бітянова, Є.І. Казакова, М.М. Семаг та ін.).

IV. Висновки

Можна стверджувати, що в сучасних умовах гуманізації освіти зросла об'єктивна потреба у формуванні нової галузі теоретичного знання й практичної діяльності – галузі супроводу майбутніх фахівців.

Література

1. Анохина Т.В. Педагогическая поддержка как реальность современного образования / Т.В. Анохина // Новые ценности образования. – 1996. – № 6. – С. 74–76.
2. Газман О.С. Педагогика волі: шлях у гуманістичну цивілізацію ХХІ ст. / О.С. Газман // Класний керівник. – 2000. – № 3. – С. 12–15.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессий : учеб. пособ. для студ. вузов / Э.Ф. Зеер. – М. : Мир, 2006. – 336 с.
4. Крылова Н. Можно ли управлять педагогической поддержкой, а если можно, то как? / Н. Крылова // Народное образование. – 2000. – № 3. – С. 91–98.
5. Михайлова Н.Н. Педагогична підтримка й міжнародний досвід / Н.Н. Михайлова, С.М. Юсфин // Класний керівник. – 2000. – № 3. – С. 20–24.
6. Полянский М.С. Теоретические основы психолого-педагогического сопровождения обучаемых / М.С. Полянский // Инновации в образовании. – 2001. – № 3. – С. 103–114.
7. Строкова Т.А. Педагогическая поддержка и помощь в современной образовательной практике / Т.А. Строкова // Педагогика. – 2002. – № 4. – С. 20–27.
8. Чернер С. Педагогическая поддержка – главное условие учебно-воспитательного процесса, направленного на сохранение здоровья школьников / С. Чернер // Директор школы. – 2003. – № 5. – С. 27–32.

Корень Т.О. Теоретичні основи психологічного супроводу професійного розвитку майбутніх психологів

Анотація. У статті розкрито теоретичні положення психологічного супроводу, охарактеризовано його основні концепти, визначено зміст, предмет, основи класифікації та види психологічного супроводу.

Ключові слова: психологічний супровід, принципи супроводу, етапи психологічного супроводу, види супроводу.

Корень Т.А. Теоретические основы психологического сопровождения профессионального развития будущих психологов

Аннотация. В статье раскрыты теоретические положения психологического сопровождения, охарактеризованы его основные концепты, определены содержание, предмет, основания классификации для определения видов психологического сопровождения.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, принципы сопровождения, этапы психологического сопровождения, виды сопровождения.

Koren T.O. Theoretical background of psychological accompaniment of future psychologists' professional advancement

Annotation. In the article theoretical positions of psychology maintenance are shown, its main concepts are characterized, content, subject, principles classification for determining of psychology types of maintenance are denoted.

Key words: psychology maintenance, principles of maintenance, periods of psychology maintenance, types of maintenance.